

ХААНАЙ ҮГЫДЭ

Үни урда сагта гурбан намгатай нэгэ хаан ажаһуугаа ха. Нэгэтэ холын аян замда гарахынгаа урда тээ хаан намгадаа дуудажа хажуудаа ерүүлээд:

— Би үни удаанаар аян замда гарахамни, — гэжэ хэлэбэ. — Минии ерэхэдэ, ямар юумэ хээд байхабта гэжэ мэдэхэ гэнэб.

— Би хара булгайраар гутал шамда оёод байхаб,— гэбэ эгээ ехэ намганиинь.

— Би булуудхын арһаар бүһэ ба самса шамда оёод байхаб, — гэбэ дунда намганиинь.

— Би алтан сээжэтэй, мүнгэн нюргатай хүбүү шамда түрөөд байхаб, — гэбэ одхон намганиинь.

Иигэжэ хэлэхэдэнь, хоёр эгэшэ намгад одхоноо наада барин энеэбхилэлдээд, дала мүрөө хабшабад. Хаан одхон намгандаа һайн һайхан үгэ хэлээд, холын аян замда гараба.

Хаан хэдэн хара гэрһээ холо ябаба. Энэ үедэ тэрэнэй хоёр ехэ намгад хэлэһэн үгэдөө хүрэхэ гэжэ үдэр һүниие илгангүйгөөр ажаллана. Хаанай хоёр ехэ намгад хаанда хэлэһэн юумэнүүдээ оёбод. Одхон намганай үнэхөөрөө тиимэ хүбүү түрэхэдэ, хоёр ехэ намгад гайхабад. Хүбүүнэй сээжэ алтарна, ара нюрганиинь мүнгэн толоор яларна. Хаанай хоёр ехэ намгад одхондоо атаархан жүтөөрхэжэ, хүбүүень алаха гэжэ хэлсэбэд.

Нэгэтэ хаанай намгадай эгээ эгэшэнь одхоноо гэртээ урижа ерүүлээд, сайгаар хүндэлбэ. Энэ үедэ хаанай дунда намган одхон намганай нарай хүбүүе энэ тэрэ бүдэй үртэһөөр орёогоод, томо нохойдо хаяжа үгэбэ. Тэрэ нохой бүдөөр орёонхой юумэ унхидан үнэрдөөд, һүүлээ хабшажа, тэндэһээ тэрьедэн арилба. Тиихэдэнь хара бодолтой эхэнэр үлэн хоһон байһан үхэртэ тэбэри үбһэн соо тэрэ хүбүүе хээд үгэбэ. Теэд үлэн хоһон үнээн тэрэ хүбүүень эдибэгүй.

Удангүй хаан гэртээ бусаба. Эгээ ехэ намганиинь үбгэндөө гутал, дунда намганиинь бүһэ ба самса бэлэглэбэд. Теэд одхон намганиинь уһа нюдэн болошоод,

бэлэглэхэ бэлэггүй байшаба. Тиихэдэнь хаан одхон һамгандаа сухалдаад, нюдын тэһэ хадхаха, хүл ба гарнуудын таһа сабшаад, үнээнэй һүүлдэ бэеын уяжа, ордонойнгоо хорёоһоо үлдэн гаргаха зарлиг захиралта үгэбэ. Зарасанууд эзэн хаанайнгаа энэ захиралтые дүүргэбэд.

Үхэрэй һүүлһээ шагтагалуулһан иимэ хуби заяатай эхэнэр үдэрһье, һүниһье газар дээгүүр шөрүүлбэ. Нэгэтэ тэрэ эхэнэр хээрэ талада һохор тохорюунай газар малтажа, ямар бэ даа ургамалай үндэһэ гаргаад, тэрэнээ залгихые арай ёохон харадаг болоһон нюдөөрөө онигожо хараба. Тохорюун тэрэ дороо харадаг болоод, огторгой өөдэ ниидэшбэ. Тэрэ эхэнэр эмтэй домтой ургамалай үлэгшэ үндэһын эдимсээрээ, нюдэниинь һайнаар харадаг болошобо.

Гэнтэ тэрэ эхэнэр үрөөһэн хүлгүй үнэгэнэй ябахые харажархиба. Тэрэ үнэгэн нэгэ нүхэн сооһоо үндэһэ гаргаад эдихэдээ, мухар үе мүсэдэнь хүл ургашаба. Хаанай одхон һамганда баһал аза талаан тудаж, үнөөхи үнээн үнэгэнэй үндэһэ олоод эдигшэ нүхэхэндэ тэрэниие асарба. Тэрэ эхэнэр тэрэ үндэһэнһөө нэгэ заахание эдибэ. Тиихэдэ тэрэ эхэнэр гартай болошобо.

Удангүй тэрэ эхэнэр дохолон туулайн дохоншоожо ябахые хараба. Тэрэ туулай эмтэй домтой шара ногоо эдимсээрээ, хүлтэй болошобо. Тэрэ эхэнэр туулайн эдигшэ шара ногоо эдибэ. Тиихэдээ тэрэ эхэнэр хүлтэй болошобо.

Хүхюун, баяртай болоһон тэрэ эхэнэр мүнөө үнөөхи үнээгээ дахажа, ошоһон тээшэнь ошолсодог байба. Нэгэтэ тэрэ үнээниинь түрэхэ гэбэ. Тэрэ үнээн тугалай орондо алтан сээжэтэй, мүнгэн нюргатай хүбүү түрэбэ. Хаанай одхон һамган иимэ хүбүүтэй болоходоо, хэмгүй ехээр баярлажа, хонгёо һайхан хоолойгоор энэ жаргал тухайгаа ябаһан ошоһон лэ газартаа дуулаба.

Энэ һонин хүдөө талаар үлээһэн һалхин шэнги түргөөр нютаг нуга бүхэндэ хүрэн ошобо. Хаанай хоёр ехэ һамгад энэ һонин дуулаад: «Тэрэ хүбүүень амиды үлээжэ

болохогүй. Тэрэнь томо болоходоо, бидэнхээ үнөөгөө нэхэхэ», — гэлсэбэд.

Хаанай эгээ ехэ намган худалаар үбшэн боложо унтаридеа хэбтээд, олиггүй шангаар ёолобо, гэншэбэ. Хаан ехэ намгандеа яаже тулалхыеа ойлгожо ядан, хажуудань байба.

— Минии үбшэн ямаршые эм домдо диилдэхэгүй. Гансал алтан сээжэтэй, мүнгэн нюргатай хүбүүнэй зүрхэн үхэлһөө намайе абаржа шадаха, — гэжэ мэхэтэй ехэ намган үбгэндөө хэлэбэ.

— Би хаананаа тиимэ хүбүүе олохо гээшэбиб? — гээд, хаан ханаа үнөөн болошобо.

— Олохо шадалгүй нааш, үхэхэл болоо бэээб даа, — гээд, ехэ намганиинь сорхирсо орилшобо.

Алтан сээжэтэй нарай хүбүүнэй зүрхыень оложо асарагты гэжэ хаан зарасануудтаа захиралта үгөөд, зүг бүхэн тээшэ эльгээбэ. Зарасануудай хаанай ордонһоо холошые ошоогүй ябахада, сэлмэг тэнгэридэ холонго бии болошобо.

«Энэ муу тэмдэг!» — гэлдээд, зарасанууд гэдэргээ бусабад. Тиихэдээ энэ зарлиг захиралтаяа хаан болжуулха байха гэжэ тэдэнэр ханаба. Теэд хаан энэ зарлиг захиралтаяа болжуулбагүй. Тиихэдэнь зарасанууд ордонһоо тээ саана ошоод, тэндэ зайгуултажа ябаһан нохойе алаад, зүрхыень хаандаа асаржа үгэбэ. Хаанай ехэ намган хэмгүй ехээр баярлажа, тэрэ зүрхыень залгижархёод, хүл дээрээ хүрэн бодобо.

Энэ үедэ хаанай одхон намган нэгэ хотон айлнуудта ерэжэ барлаг болоод, хүлһэнэй ажал хэжэ эхилбэ. Он жэлнүүд хойно хойноһоо үнгэржэл байна. Нарай үхибүүниинь улам томожожо, сэбэр найхан эрэ болобо.

Хүбүүгээ тэнжээн харууһалһаар, хүлһэнэй ажал хэнээр байхадань, үдэр хоногууд, он жэлнүүд һубарилдан үнгэрнэ. Нэгэтэ тэрэ хүбүүн хаанда ошохо зүбшөөл эхэнээ гуйба.

Түрүүшээр эхэнь энэ гуйлтыень буруушаагаад, һүүлэй һүүлдэ зүбшөөжэ, үбсүү сээжыень бүдөөр халхалан

бүглөөд, харгы замдань үдэшэбэ.

Залуу хүбүүн хаанай ордондо ерээд:

— Би нэгэ онтохо мэдэхэб. Энэ онтохо шагнаха дуратай гээшэ гүт? — гэжэ хаан эсэгэнээ асууба.

Хаан зүбшөөбэ. Залуу хүбүүн онтохоноо хөөрэжэ эхилбэ:

— Үни урда сагта гурбан һамгатай хаан ажаһуугаа юм ха...

Залуу хүбүүн хаан эсэгэтээ иигэжэ уулзаад, эхынгээ ба өөрынгөө намтарые онтохон болгожо хөөрэбэ. Хаан энэ онтохоной ушар удхые ойлгоод, муу муухай сэдьхэлтэй, хара бодолтой хоёр ехэ һамгадаа үлдэжэ ордонһоо ябуулаад, одхон һамгаяа ерүүлжэ, үни удаан жэлдэ жаргалтай һайхан ажаһууһан юм гэдэг.